

Я НА СПОВІДІ СКАЗАВ БИ:

**ІНТЕРВ'Ю ЮРІЯ ЗАЙЦЕВА З ЯРОСЛАВОМ ІСАЄВИЧЕМ: ДОКУМЕНТИ /
Перел. і упоряд. Ю.Д.Зайцева. – Л.: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича
НАН України, 2011. – 175 с.**

28 січня 2006 р. Я.Ісаєвич дав розлоге інтерв'ю Ю.Зайцеву, поштовхом до якого стало бажання історика підбити певні, як гадалося, проміжні підсумки свого життя та діяльності напередодні святкування власного 70-ліття. Це інтерв'ю лягло в основу книги, що була видана до посмертної річниці його уродин як знак пам'яті та пошани до Ярослава Дмитровича Ісаєвича. До публікації також увійшли декілька коротких інтерв'ю, записаних для різних газет у період від 1982 до 2009 рр., і світлини, більшість з яких – авторства та з архіву Ю.Зайцева¹.

Книжка читається дуже легко – упорядникові вдалося передати ту дружню атмосферу, в якій відбувалось інтерв'ю, адже Ярослав Дмитрович (нар. 1936 р.) та Юрій Дмитрович (нар. 1941 р.) не лише майже ровесники, а й багатолітні співробітники Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України (до 1993р. – Інститут суспільних наук АН УРСР). Цінність цього інтерв'ю насамперед у тому, що це автобіографічна розповідь історика-дослідника про ті чи інші факти – це те, що Я.Ісаєвич хотів сам про себе розказати людям.

Розповідь насичена датами окремих подій, очевидцями яких був Ярослав Дмитрович, іменами відомих громадсько-політичних діячів ХХ ст., і мимоволі складається враження, що у книзі висвітлено насамперед публічну, офіційну сторону життя, зосереджено увагу на науково-дослідницькій діяльності Я.Ісаєвича, адже саме їй академік присвятив найбільшу частину свого життя. Варто зазначити, що задля кращого розуміння та доступності книжки більш широкому колу читачів інтерв'юер заохочував оповідача давати ґрунтовні пояснення про обговорювані події чи обставини знайомства та співпрацю з тими чи іншими людьми, зокрема про історію видання його книжки «Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст.» (с.35–37). Ю.Зайцев також збагатив розповідь інтерв'юера, де було необхідно, біографіями згадуваних в основному тексті осіб. Щоправда, зауважимо неуніфікованість їх у сенсі доцільності деяких із них, так і їх змістового наповнення (с.22–23, 25, 28–29).

Загалом в опублікованому інтерв'ю дещо бракує опису яскравих епізодів із життя академіка, яке зумовлене, мабуть, тим, що Я.Ісаєвич не любив розповідати про щось особисте. «Моє життя нецікаве, бо нема у ньому драматичних колізій. У тюрмі не сидів, з партії мене не виключали. Про особисті речі говорити не люблю», – сказав він в інтерв'ю Б.Козловському для газети «Високий Замок» (с.163).

За структурою розповідь Я.Ісаєвича поділена на тематичні блоки. Ярослав Дмитрович не розповідає свою біографію традиційно, а говорить про своє

¹ Книга є черговою, п'ятою, працею Ю.Д.Зайцева як упорядника в рамках серії «Усна історія України ХХ століття», див.: Насправді було так: Інтерв'ю Юрія Зайцева з Іваном Дзюбою / Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. – Л., 2001. – 76 с.; Одержимість: Інтерв'ю Юрія Зайцева з Ігорем Калинцем / Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. – Л., 2002. – 178 с.; «Я винен тим, що українець»: Інтерв'ю Юрія Зайцева з Олексієм Різниківим: Документи. – Л., 2007. – 232 с.; Діагноз КІБ: шизофренія: Інтерв'ю Юрія Зайцева з Ганною Михайленко: Документи / Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. – Л., 2008. – 240 с.

сприйняття явищ та власну участь у подіях у науковому середовищі доби, в якій він жив, із погляду безпосереднього їх учасника, що, зокрема, найкраще стає зрозумілим зі спогадів про провокації проти нього (с.92–94, 108–109). Обговорюються також питання про офіційну складову наукової діяльності – членство в різних товариствах та інституціях, наприклад Товаристві охорони пам'яток історії та культури чи Міжнародній асоціації українців. Найбільше уваги приділено діяльності Я.Ісаєвича в Інституті суспільних наук АН УРСР та функціонуванню цього інституту загалом – три розділи практично повністю присвячено роботі установи, а ще в п'яти з двадцяти восьми згадується діяльність академіка в Інституті суспільних наук чи участь у різних його проектах. Дуже цікавим є опис знайомства з науковцями та діячами 1960-х рр., такими, як М.Брайчевський, Ф.Шевченко, В.Мороз і загалом явища шістдесятництва в науці (с.98–105).

Таким чином проявився напрямок наукових зацікавлень інтерв'юера, адже Ю.Зайцев є одним із кращих дослідників проблем українського опозиційного руху. У книзі досить добре висвітлено дослідницько-викладацьку працю Я.Ісаєвича у США, ідеться про його діяльність у Гарвардському університеті. Водночас академік скромно не згадав про відкриті лекції, які він читав у Чикаго, Детройті, Нью-Йорку. Також дуже стисло подано інформацію про інші його закордонні поїздки, зокрема Європою (с.74–77). Більш докладна розповідь про такі події, без сумніву, збагатила б та оживила інтерв'ю. Про захоплення Я.Ісаєвича мандрями лише згадано в розділі «Документи» (с.135), а сюжет про колекціонування взагалі відсутній. Небагато уваги приділено також родинній темі. Так, про політичну діяльність батька Ярослав Дмитрович згадує в контексті захисту своєї дисертації, проте практично не говорить про його наукові досягнення, поневіряння за кордоном чи знайомство з Н.Чабан – майбутньою своєю дружиною та матір'ю Я.Ісаєвича. Невідомо, із чим саме це пов'язано – чи з загальною концепцією інтерв'ю, за якою упорядник свідомо не акцентував уваги на цьому фрагменті життя, чи через небажання Ярослава Дмитровича деталізувати розповідь про свої дитячі та юнацькі роки? Зокрема, його батько, навчаючись у Петербурзі (с.15–16), був учнем відомого економіста М.Тугана-Барановського. Перебував у складі української делегації на Паризькій мирній конференції (1919–1920 рр.), а після поразки на ній національних українських сил змушений був поневірятися більше десяти років по Європі (у різний час жив у Франції, Бельгії, Чехії). На початку 1930-х рр. він, хворий на сухоти, був депортований і повернувся до родини у с.Верба.

Привертає увагу назва публікації. Досить інтригуюче звучить фраза «Я на сповіді сказав би» – читач мимоволі налаштувується дізнатися про приватне життя героя, очікує розповіді про побут, якісь життєві ситуації, переживання людини, знаної і шанованої як в Україні, так і за кордоном, академіка НАН України Я.Ісаєвича. Така назва обіцяє читачеві цікаву і відверту розмову «без краваток» у дружній атмосфері двох добре знайомих людей. Однак із перших сторінок інтерв'ю стає зрозуміло, що розповідь Ярослава Дмитровича – це, в основному, погляд науковця-історика на більш чи менш значні події, що якимось чином впливали на його життя та, переважно, конкретизація його участі у цих

подіях, тобто йдеться про офіційну, а не приватну сторону життя. Заголовок – це фраза з відповіді Я.Ісаєвича на досить сміливе запитання Ю.Зайцева про докори сумління за якийсь невиважений крок у житті, на яке Ярослав Дмитрович відповів, що сказав би про це священику, але не вважає вартим прилюдного обговорення: «Якщо був би священик, то я на сповіді сказав би, чого соромлюся в моїх вчинках. Але те, чого я можу соромитися, вважаю не настільки важливим, щоби про це треба було публічно говорити» (с.130). І продовжив: «Я Вам не признався в них (помилках – Б.П.), за які мені мало б бути соромно» (132), що засвідчило небажання Я.Ісаєвича розповідати щось дуже особисте, зокрема про власні переживання чи ставлення до якихось привітних фактів свого життя.

Книга є вагомим внеском в українську історіографію загалом, і буде вкрай корисною для подальшого вивчення діяльності та наукового доробку відомого українського історика-енциклопедиста, дослідника вітчизняного книговидання Ярослава Дмитровича Ісаєвича. Варто також відзначити творчий задум упорядника – інтерв'ю подається у форматі автобіографічної розповіді. Було б добре, якби ця цікава книга наблизилася до широких кіл читачів завдяки перевиданню збільшеним тиражем.

Б.Ю.Патлатюк (Львів)